

СКІЛЬКИ Б ТИ НЕ ЖИВ, УСЕ ЖИТТЯ СЛІД НАВЧАТИСЯ (СЕНЕКА)

Функції вчителя: виховна, навчальна, організаторська, оберігаюча, інформуюча.

Специфіка педагогічної професії:

- 1) учитель – посередник між суспільством і людиною, яка росте, він формує світогляд людини, її громадську позицію;
- 2) учитель – наймасовіша професія;
- 3) учитель – людина, спрямована у майбутнє, він повинен виховувати людину, яка буде потрібна завтра;
- 4) учитель управляє найскладнішим процесом – формування людини;
- 5) суспільство покладає на вчителя особливу відповідальність, оскільки йому довіряється дитина – людина, найпіддатливіша для впливу. Тільки особистість може виховати особистість.

ГОЛОВНІ ЯКОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

Любов до дітей.

Почуття національної гідності, гордість за свій народ, його історичні звершення, готовність всіляко служити своєму народові.

Чесність, совісність, справедливість, об'єктивність.

Витримка, стриманість, терпеливість.

Організаторські здібності, вміння працювати з дитячим колективом.

Всебічний розвиток.

Принциповість і вимогливість.

Оптимізм, любов до життя.

Чуйність, гуманне ставлення до людей.

Творчий склад мислення.

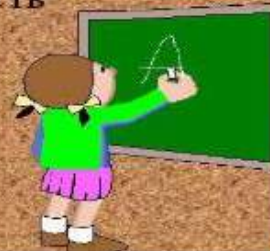
Тактовність.

•Педагогічна майстерність — комплекс властивостей особистості вчителя, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.

Властивості педагогічної майстерності:

- гуманістична спрямованість діяльності вчителя;
- професійні знання, вміння та навички;
- педагогічні здібності (забезпечують швидкість самовдосконалення);
- педагогічна техніка (гармонізує структуру педагогічної діяльності).

Поняття «розвиток» – досить складне і неоднозначне. Найбільш загально поняття розвитку можна визначати так:

Розвиток – специфічний процес зміни, результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний процес сходження від нижчого до вищого, від простого до складного.

- Виділяють три види розвитку людини –
- фізичний,
  - психічний і
  - соціальний.

Фізичний розвиток передбачає ріст організму, певні кількісні і якісні зміни на основі біологічних процесів.

Психічний розвиток характеризується процесами змін і становлення психіки людини.

Соціальний розвиток вирізняється процесом оволодіння людиною соціальним досвідом (мовою, моральними якостями та ін.).

Формування та розвиток особистості

Формування – це складний процес становлення людини як особистості, який відбувається в результаті розвитку і виховання; цілеспрямований процес соціалізації особистості, який характеризується завершеністю. Проте про завершення цього процесу можна говорити лише умовно.

У науковому вжитку щодо вихованців широко побутують поняття **«людина»**, **«особистість»**, **«індивідуальність»**. Вони певним чином синонімічні стосовно біологічної істоти homo sapiens.

- **Людина** – жива істота, представник «homo sapiens», яка володіє даром мислення та мовлення, здатна створювати знаряддя праці та користуватися ними у процесі суспільної праці.
- **Індивід** – окремий живий організм, істота як окрема особа в середовищі інших людей, носій загальних генотипних спадкових якостей біологічного виду.
- **Індивідуальність** – це те особливе, неповторне, що виділяє людину з кола інших людей, надає конкретності, пов'язаної з її життєдіяльністю. **Особистість** – це людина, яка активно засвоює та збагачує свою соціальну сутність, людина, яка творчо перетворює себе та оточуючий світ.
- **Особистість** є вищою соціальною характеристикою людини.

Педагогіка, беручи до уваги всі перераховані вище категорії, особистість школяра розглядає як систему його відношень до світу, зі світом, до самого себе і з самим собою:

- відношення до світу – концепція бачення дитини, сукупність знань про навколишню дійсність;
- відношення зі світом – виражається в діяльності та вчинках дитини (взаємостосунки з батьками, учителями, друзями);
- відношення до самого себе – знання дитини про саму себе, про свої можливості, уміння подивитися на себе з боку;
- відношення із самим собою – уміння саморозвиватися, самовиховуватися, самокоригувати свою поведінку та вчинки.

Особистість – активний суб'єкт діяльності, спілкування, свідомості, самосвідомості. Головними ознаками особистості є розумність, відповідальність, свобода, власна гідність, свідоме управління власною поведінкою і діяльністю, суспільна активність, міцність поглядів і переконань, творчість, індивідуальність.

Формування особистості – це результат її розвитку, воно означає становлення, набуття людиною сукупності стійких властивостей і якостей.

Відповідь на питання – що впливає на розвиток, формування і становлення особистості – є одним із головних питань педагогіки.

Особливо гостро питання почало звучати після революційного відкриття Джоном Локком теорії «чистої дошки» (визначеної ним як відсутність вроджених ідей, тобто спадковість таких якостей, як аристократизм, елітарність тощо).

Це відкриття спричинило виникнення могутнього педагогічного напрямку, пізніше названого **соціалізаторським**. Усі особистісні якості, як стверджував Джон Локк, можуть і повинні формуватися у процесі виховання. Дитина народжується із абсолютно чистою свідомістю, з «чистою дошкою», на яку вихователь наносить риси майбутньої особистості. Від вихователя, і тільки від нього, залежить, стане учень чи аристократом, чи плебеєм.

Біологізаторська позиція пояснює розвиток та формування особистості як процес суто біологічний, природний, спадковий. Головна ідея полягає в тому, що на кожному етапі дорослішання дитини включається та чи інша генетична програма.

Проти однобокості розуміння цієї проблеми виступали багато дослідників. Зокрема, Д. Дідро вважав обов'язковим **однакове** врахування соціальних і природних чинників.

Взаємозв'язані чинники формування і розвитку особистості

Людина стає людиною, особистістю, індивідом тільки у процесі соціалізації, тобто спілкування, взаємодії з навколишнім світом і з людьми.

Реальна дійсність, в умовах якої відбувається розвиток людини, називається **середовищем**. Це зовнішній чинник формування і розвитку особистості – **соціальний чинник**.

Розрізняють також чинники середовища:

- **макрочинники** – об'єкти, явища, відносини, обставини, що впливають на життєдіяльність великої групи людей, яка проживає у різних країнах;
- **мезочинники** – умови й обставини життєдіяльності людини і соціальної групи, до якої вона належить: ідеологія, духовно-моральні відносини, моральні норми та цінності;
- **мікрочинники** – матеріальні, побутові умови життя людини, її найближче соціальне оточення.

Виховання є тією силою, яка здатна дати суспільству повноцінну особистість. Ефективність виховного впливу, взаємодії полягає у цілеспрямованості, систематичності, кваліфікованому керівництві, заснованому на принципах співробітництва, діалогу, педагогічної підтримки. Отже, виховання є **зовнішнім чинником**.

Жоден із названих чинників не буде успішно реалізовуватися та працювати на формування та розвиток **ОСОБИСТОСТІ**, якщо не буде центрального чинника – **активності особистості** – внутрішньо-зовнішнього чинника.

Розвиток дитини супроводжується переходами від одного вікового ступеня до іншого, що відповідно пов'язано із закономірними змінами у процесі формування особистості.

Вік – це конкретна, відносно обмежена в часі, ступінь фізичного і психічного розвитку людини.

Періодизація (сучасний погляд)

- 1) немовлячий (від народження до 1 року);
- 1) ранній дитячий вік (від 1 до 3 років);
- 2) перед дошкільний (від 3 до 5 років);
- 3) дошкільний (від 5 до 6 років);
- 4) молодший шкільний (від 6 до 10 років);
- 5) середній шкільний (від 11 до 15 років);
- 6) старший шкільний (ранній юнацький – від 15 до 18 років).

Переходи від одного етапу дитячого розвитку до наступного називають **кризами вікового розвитку**.

Акселерація (від лат. *acceleratio* — прискорення) – це процес прискорення у фізичному розвитку людини, який проявляється передусім у рості, вазі, статевому дозріванні. Існує кілька гіпотез виникнення цього явища:

- гомогенна теорія – вплив сонячних променів у зв'язку з активністю фізичних процесів на Сонці;
- теорія урбанізації – збільшення кількості населення за рахунок міграції сільського населення;
- теорія гетерозису – поширення тенденції шлюбів між людьми різних національностей, рас, що породжує певні зміни, генетичні перетворення;
- теорія комфортності – поліпшення умов економічного життя (харчування, побут, медичне обслуговування);
- теорія опромінення – процеси використання атомної енергетики призвели до підвищення радіаційного фону проти природного.

Ретардація (від лат. retradatio – затримання, зупинка) — відставання, затримання у розвитку, що зумовлюється порушенням генетичного механізму спадковості, негативним впливом на процес розвитку починаючи з моменту зародження, канцерогенних речовин, несприятливого екологічного середовища тощо. Тут можна спостерігати відставання не тільки у фізичному, а й у психічному розвитку.

Фізичні особливості	Психолого-педагогічні особливості	Методичні рекомендації педагогу
1	2	3
Молодше шкільне дитинство – середній шкільний вік (9–11 років)		
<ul style="list-style-type: none"> Ріст дівчаток випереджає ріст хлопчиків; фізична сила приблизно однакова, але хлопчики сильнішають; до 11 років інтенсивне фізичне і фізіологічне дозрівання, розподіл статево-рольових позицій; збільшення ваги, інтенсивний розвиток м'язової системи, зростання її сили; інтенсивно розвиваються функції великих півкуль головного мозку, посилюються аналітична і синтетична функції кори, процес гальмування більш сильніший, переважає процес збудження 	<ul style="list-style-type: none"> Вирішальна роль у задоволенні матеріальних, емоційно-комфортних потреб покладається, як і раніше на родину, однак комунікативні потреби переходять у сферу вільного спілкування як головного самостійного виду діяльності; велика життєрадісність; достатня врівноваженість у поведінці, у спілкуванні; контактність, дружелюбність у спілкуванні з однолітками і дорослими; прагнення до активної практичної діяльності, постійна готовність брати участь у будь-якій запропонованій справі; 	<ul style="list-style-type: none"> Вік зниженої конфліктності, тому причини конфліктів – в неправильному поводженні (стилі спілкування) педагога; легше встановити контакт, як дорослим, так і дітям, однак характерним є часта зміна «друзів», а отже необхідно навчити дружити; потрібно вчити розумно поєднувати довіру – самостійність – вимогливість – контроль; слід виробити вміння розподіляти рольові позиції, обов'язки; діти у цьому віці особливо потребують похвали і заохочення;

Молодше шкільне дитинство – середній шкільний вік (9–11 років)

• водночас, виконуючи доручення, не завжди замислюються над способами їх виконання, іноді не доводять до логічного завершення розпочату справу; • виявляється бажання до зовнішніх форм прояву дорослості (прагнення здаватися, а не бути, прагнення до «стандарту справжнього чоловіка» або «справжньої жінки», зокрема з наявними недоліками); • прагнення керувати у хлопчиків і підкорятися – у дівчаток; • енергійні, швидкі в дії, наполегливі, індивідуальні; • часто неспокійні, а тому діти мають потребу у постійній і різноманітній діяльності; люблять колективні ігри; • емоційний стан невірноважений – дуже вразливі;	• необхідно використовувати такі види діяльності, де максимально задіяна мускульна активність; доцільно організовувати спортивні колективні ігри, різноманітні заняття за інтересами, змагання; • емоційна нестійкість робить їх нездатними до тривалих зусиль, вони легко відволікаються від мети, тому краще використовувати проміжні завдання, які передбачають конкретні, невеликі за обсягом і близькі за результатом справи; • потрібно обов'язково закріплювати успіх, похвалу, заохочення (у різних формах); • слід розумно керувати формуванням навичок активної самодіяльності; • усі справи мають бути емоційно-позитивними; • важливо розвивати пізнавальні потреби дітей (бесіди – тематичні, проблемні, моральні тощо); прививати любов до читання;

Молодше шкільне дитинство – середній шкільний вік (9–11 років)

• галасливі, часто сперечаються, часто закохуються, швидка зміна інтересів ; • вразливі, бояться поразок, чутливі до критики; • починають усвідомлювати моральні норми; • характерним є посилений інтерес до навколишнього світу, до пригод, таємниць; • велика роль ігор – рухливих і сюжетно-творчих (з елементами пригод, таємниць); • авторитет дорослого ще великий, тому переважає доброзичливе ставлення; • виникає інтерес до власної особистості, прагнення зрозуміти свої вчинки, формується самооцінка, але не вистачає вміння проаналізувати, оцінити свої переваги і можливі комплекси; • підсилюється тенденція до самостійності, незалежності; • значна роль колективу; • зростає здатність протистояти негативним впливам навколишнього середовища.	• «розмовні» форми навчання використовувати не більше 15–20 хвилин; • доцільно змінювати склад мікрогруп, аби діти більше дізнавалися один про одного; • потрібно надавати допомогу у формуванні реальної, адекватної «Я-концепції»; • слід залучати дітей до КТД (колективної творчої діяльності), використовувати позитивний потенціал колективу з метою розвитку кожної особистості; • важливо бути обережними, щодо зауваг, щоби не втратити довіри, не зробити її «моральним інвалідом», не виробити комплексів; • не варто «сюсюкатися» і ставитися до дітей, як до маленьких; необхідно надати більше можливостей для виявлення дорослості

Підліткове дитинство – старші підлітки (12–14 років)

(цей період може розглядатися як проміжний між дитинством та юністю, а тому в ньому можуть переплітатися позиції, характерні і для того і для іншого періоду)

• Дівчатка, зазвичай, випереджають у фізичному розвитку хлопчиків: вони вищі на зріст, статеве дозрівання у них починається раніше; • швидкий ріст мускулатури; • нерівномірний розвиток внутрішніх органів, розвиток кровоносних судин відстає від розвитку серця, а це спричиняє кисневе голодування, підвищена втомлюваність; • вага і об'єм мозку максимально наближені до мозку дорослої людини; • дівчатка менш активні; • виражені сексуальні інтереси	• Головний вид діяльності – вільне спілкування + спортивна, художня діяльність + частково ціннісно-орієнтована; • прагнення утвердитися в позиції дорослого, відчутти себе самотійним, особливо в новому оточенні; • суперечність між потребами і реальним станом речей; • здатність керувати собою і своєю поведінкою; • вимога визнання багатьох прав, підвищене прагнення до самотійності, самоствердження, вираження своєї позиції; • активний період формування «Я-концепції»; • прагнення не лише більше знати, а й вміти; • різнобічні інтереси;	• Доцільно для учнів вибирати «дорослі» справи; • терпляче ставлення до зовнішнього вигляду, поведінки; • важливим є володіння інформацією і бути компетентним, характеризувати переваги і недоліки підлітків; • учіть дітей аналізувати свої вчинки та вчинки інших, виявляючи аргументовану критику і самокритику; • виявляйте більше довіри, долучайте складні справи, підлітки мають накопичувати власний досвід; • організуйте конструктивний діалог, тому що підлітки агресивно сприймають моралізування, нотації;

Підліткове дитинство – старші підлітки (12–14 років)

(цей період може розглядатися як проміжний між дитинством та юністю, а тому в ньому можуть переплітатися позиції, характерні і для того і для іншого періоду)

• прагнення постійно в усьому розібратися; схильність сперечатися, заперечувати навіть очевидне; прагнення нав'язати свою думку, визнання тільки її єно правильною; опір критиці; • уже склалася система моральних вимог, моральних норм, однак частина з них – на словах, а інша – на ділі; • потреба у колективних відносинах; • неприйняття безпосереднього тиску, дієвим є лише опосередковане керівництво; • хлопчики схильні до групової поведінки; антагонізм між дівчатками і хлопчиками; • думка однолітків важливіша, ніж думка дорослих; • прояв різних видів лідерства; • прагнення до змагання, характерним є підпорядкування своїх інтересів думці команди; • поява «кумирів», а також асоціальних явищ – алкоголізму, паління, наркоманії, токсикоманії; • період загрози суїциду	• більше уваги приділяйте своїм словам і вчинкам, щоб слова не розходилися зі справами, оскільки важко завоювати і втримати авторитет у підлітків; • учіть чуйності і доброті, оскільки у цьому віці виявляються прояви жорстокості; • враховуйте бажання дитини поступово «вивільнитися» з-під впливу колективу, проявити позицію «Я» в усьому, у т.ч. і при постановці мети і її реалізації; • активно розвивайте такі якості, як доброзичливість, уміння підтримати і допомагати; варто мати на увазі, що проявляються негативні риси: зверхність, жадібність, зарозумілість; • організовуйте статево-рольові КТС; спортивні ігри; • консультативна допомога при виборі професії; • поєднання вимогливості з повагою до особистості дитини

Старше дитинство – юність (старший шкільний вік) (15–18 років)

<ul style="list-style-type: none"> • Зрілість фізична, емоційна, статевая; • завершення росту кістяка; • зовнішні фізичні розходження дуже помітні – одні вже дорослі, а інші ще діти; • можливий перший сексуальний досвід; підвищений інтерес до цього боку життя 	<ul style="list-style-type: none"> • Домінування вільного спілкування, ціннісно-орієнтованої і суспільної діяльності; • можливі конфлікти між хлопцями і дівчатами класу, оскільки дівчата втрачають інтерес до однолітків і шукають хлопців серед старших юнаків; • дівчати більш чуттєві, емоційні; • культ зовнішності; • хлопці намагаються замаскувати почуття ніжності, чуйності байдужістю і брутальністю; • зростання соціальної активності; • незалежність від родини; • професійна орієнтація, інтерес до «своєї» професії; • закоханість, кохання; • крайнощі в поведінці (від самовпевненості до розгубленості); • прагнення до максималізму; • довірливість, скептицизм; • інтерес до релігії; підвищений інтерес до вічних проблем, пошук сенсу життя; • залишається загроза суїциду (причиною часто є нещасливе кохання) 	<ul style="list-style-type: none"> • Підтримуйте культ, ідеал першої «чистої» любові, дружби; • організовуйте для хлопців різні види діяльності з фізичним навантаженням, а для дівчат – зі словесно мовним; • виявляйте терпимість до учнів; займайте позицію старшого друга й помічника; • бережіть довіру дітей; • зберігайте довірені таємниці; • виступайте у ролі радника, арбітра
---	---	--